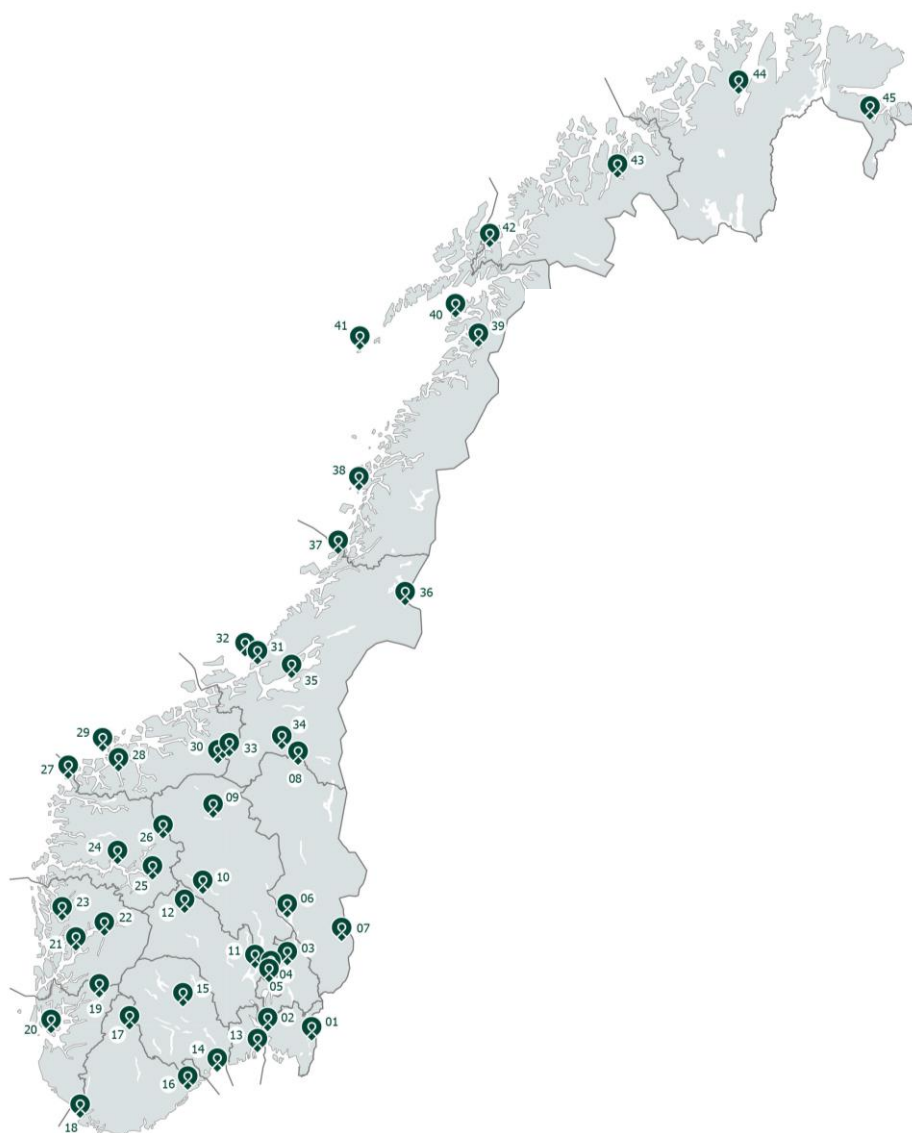

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Årsrapport 2018

1. april 2019

Rapport	<i>Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Årsrapport 2018</i> Miljødirektoratet, Riksantikvaren og Landbruksdirektoratet
Dato	1.4.2019
Ansvarlige	Kari Stuberg, Dordi Kjersti Mogstad, Ragnhild Hoel, Per Guldbrend Solli, Aina Holst og Kristine Johansen
Bidragstere	Jostein Tostrup, Vegard Bergane, Cecilie Askhaven

Kartet på forsiden viser plasseringen av de 45 utvalgte områdene etter utvidelsene i 2017-2020.

Innhold

INNHOOLD	3
1. ARBEIDET I DIREKTORATENE I 2018	5
VIKTIGE OPPGAVER FOR DIREKTORATENE I 2018	5
LANSERING I SØRKEDALEN I JUNI OG NETTVERKSSAMLING I BODØ OG SØRFOLD I AUGUST	5
OPPFØLGING – ØKONOMI	5
FORMIDLING	6
OVERFØRING AV OPPGAVER TIL KOMMUNENE, UTREDNING OG UTKAST TIL NY FORSKRIFT	7
2. TILTAK FOR Å IVARETA KULTURMINNER, BIOLOGISK MANGFOLD OG LANDSKAP I 2018	8
BEITING OG ANDRE LANDSKAPSRELATERTE TILTAK	8
KULTURMINNER	9
BIOLOGISK MANGFOLD	9
3. STATUS I OMRÅDENE	10
STATUS NYE OMRÅDER 2018	10
UTVIDELSER AV EKSISTERENDE UTVALGTE OMRÅDER	11
STATUS KARTGRUNNLAG	12
STATUS KOMMUNEPLAN	12
EKSISTERENDE OG FRAMTIDIGE TRUSLER FOR OMRÅDENE	12
UTADRETTET INFORMASJON OG AKTIVITETER	13
NÆRINGSRETTE TILTAK	14
4. FORDELING AV MIDLER PÅ ULIKE FORMÅL I 2018	16
DRIFT OG ENGANGSKOSTNADER I 2018	16
FORDELING ULIKE TILTAKSKATEGORIER I 2018	16
VEDLEGG 1. ÅRSRAPPORTERING 2018. FORBRUK ALLE OMRÅDER	21

Forord

Denne rapporten oppsummerer arbeidet med Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i 2018.

Kapittel 1 omhandler direktoratenes arbeid, kapittel 2 sammenstiller aktivitetsnivået innenfor de ulike tiltakskategoriene, kapittel 3 oppsummerer status for arbeidet i områdene og kapittel 4 omhandler fordeling av tildelte midler på ulike formål i 2018.

1. Arbeidet i direktoratene i 2018

Viktige oppgaver for direktoratene i 2018

Det er et tett og godt samarbeid mellom Landbruksdirektoratet, Riksantikvaren og Miljødirektoratet (heretter direktoratene).

Viktige oppgaver i 2018 har vært:

- Fordeling av midler, tilrettelegging og oppfølging av arbeidet i fylkene
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling for regional forvaltning i Oslo, 25. april
- Planlegging og gjennomføring av lansering av nye områder og nettverkssamling 22. juni og 20.-22. august
- Refotografering ved NIBIO i tre av de nye områdene – Hjartdal og Svartdal i Telemark, Furøya i Aust-Agder og Engeløya i Nordland. Totalt er nå 25 av 45/46 områder besøkt
- Bistand til Innovasjon Norges forberedelse av Internationale Grüne Woche i Berlin januar 2019, hvor jordbrukets kulturlandskap skulle vektlegges. Direktoratene bidro med bilder fra de utvalgte kulturlandskapene og anbefalte klipp fra Sverre Krügers TV-serie «Levende landskap»
- Formidling
- Utredning av overføring av oppgaver til kommunene, levert 1. november
- Utarbeidet forslag til revidert forskrift, levert 15. november
- Oppfølging av sammenslåing av fylkesmannsembetene

Direktoratene har hatt tre møter med departementene, i tillegg til interne møter. Hovedtyngden av kontakten til fylkene går mellom Landbruksdirektoratet og landbruksavdelingene i fylkene.

Lansering i Sørkedalen i juni og nettverkssamling i Bodø og Sørfold i august

Lanseringen av nye områder 2018-20 ble markert 22. juni på Kjelsaas gård i Sørkedalen i Oslo. Her var det blant annet velkomst ved fylkesmann Valgerd Svarstad Haugland og taler og vandring på gården, med grunneier Sigmund Kjelsaas og landbruks- og matminister Jon Georg Dale og klima- og miljøminister Ola Elvestuen i spissen.

Den nasjonale nettverkssamlingen for *Utvalgte kulturlandskap* og verdensarvområder ble arrangert i Bodø og Sørfold i Nordland 20.-22. august. Over 200 personer deltok, inkludert grunneiere, offentlig forvaltning fra alle nivåer, de tre direktoratsdirektørene og de to statsrådene. Etter en fortur til Fjære og Kjerringøy, bød samlingen på en opplevelsesrik befaringsdag til Engan-Ørnes og Kjelvik og en seminardag med spennende og inspirerende innlegg. Arrangementet ble planlagt og gjennomført med stor innsats fra særlig befolkningen på Engan-Ørnes, ansatte i Sørfold kommune, lokalmatprodusenter, Nordlandsmuseet, Nordland fylkeskommune og Fylkesmannen i Nordland.

Oppfølging – økonomi

Direktoratene har fulgt opp bruken av tildelte midler. Ansvarer ved årsskiftet 2018/2019 er om lag 32,5 millioner kroner. 19 nye utvalgte områder de to siste årene samt økt ramme er forklaringen på at ansvaret har økt. Mange av prosjektene som har fått innvilget tilskudd er flerårige, og alle tilsagn er derfor ikke utbetalt ennå. Fylkene følger opp arbeidsfrister og inndrar midler ved behov. Det ble i 2018 inndratt om lag 3,6 millioner kroner. Inndragning av midler skjer når tiltak av ulike årsaker, ikke blir igangsatt eller gjennomført, slik det var forutsatt ved innvilgning. Udisponerte midler ved årsskiftet er om lag 3,1 millioner kroner, av dette var over 500 000 kroner udisponerte sentrale midler. Årsaken til at det sto igjen mye udisponerte midler sentralt var at ambisjonsnivået for 2018 lå høyere enn det vi hadde kapasitet til. Det ble eksempelvis ikke brukt sentrale midler til jubileumstiltak i 2018. Refotograferingen og nettverkssamlingen i Bodø ble rimeligere enn budsjettet. Udisponerte midler

hos fylkene er i stor grad midler som er tiltenkt tiltak, men som ikke er formelt innvilget og registrert i fagsystemet Saturn ennå. Mange fylker melder om forsinkelser i saksbehandlingen på grunn av tørkesommeren. Saksbehandlere ble pålagt å prioritere søknader om klimabetinget avlingsvikt fremfor andre oppgaver. Årsaken til at det var såpass mye udisponerte midler på slutten av året skyldes også at fylkene har inndratt midler.

Lansering av nye områder først i juni 2018 medførte at noen av de nye områdene kom sent i gang med tiltak i 2018.

Formidling

Formidling eller deltakelse i formidling fra sentralt hold omfatter:

- Pressemelding fra KLD og LMD og felles kronikk fra statsrådene Jon Georg Dale og Ola Elvestuen i anledning 13 nye utvalgte områder 2018-20. Kronikken ble publisert i regionale aviser på sommeren.
- NRK Nordland dekket nettverkssamlingen i Bodø og Sørfold både i radio og TV og det var innslag på Dagsrevyen 21. august. Samlingen ble også dekket regionalt av Saltenposten og Avisa Nordland.
- Avgått riksantikvar Jørn Holme hadde debattinnlegget «Bevar kulturlandskapet og ta det i bruk» i VG 8. oktober.
- Nyhetsbrev i juni og desember med sentral informasjon og aktuelle saker og nytt fra områdene, etter gode leveranser fra fylkene. Brevene blir distribuert til alle involverte aktører.
- Det ble arbeidet videre med bildenettside for formidling av foto. Alle bilder ble overlevert fra NIBIO til Riksantikvarens fotodatabase, totalt over 1050 bildepar fra 25 områder fra perioden 2010-2018. Utviklingsarbeidet er fortsatt noe forsinket, men vi tar sikte på lansering i jubileumsåret 2019.
- Informasjon på <http://www.utvalgtekulturlandskap.no> og facebooksidene til *Utvalgte kulturlandskap*.

Formidling knyttet til NIBIOs refotografering ved Oskar Puschmann:

- I kjølvannet av refotograferingen skjer formidling gjennom media, lokale og regionale foredrag og utstillinger. Puschmann brukes også til motivasjonsforedrag for grunneiere og forvaltning i prosessen med nye områder - i 2018 for Hjartdal og Svartdal (Telemark), som samtidig ble presentert på NRK Radio Telemark. Refotograferinger ble presentert lokalt på Rygnestad og Flateland (fotografert i 2017) og på Engeløya, mens foredrag for Furøya og Hjartdal og Svartdal blir i april 2019.
- I forbindelse med feltarbeid ved refotografering i 2018 tok NIBIO initiativ til tre lokale avisoppslag, samt ett radioinnslag. Mange av endringsbildene i NIBIOs faste sommerserie *Tilbakeblikk* i avisa Nationen er årlig fra Utvalgte kulturlandskap (9 av 42 oppslag i 2018)
- I 2018 startet arbeidet med å utvikle Historiekart (Story Map) eller lydkart, med testområde Skárfvággi/Skardalen, Troms. Ideen er å gi lokale stemmer muligheten til å formidle «sitt» landskap og fortelle historiene derfra, som supplement til bildene. Arbeidet er satt sammen ved hjelp av ESRI sin skybaserte GIS-løsning (ArcGIS Online), og består av bilder, kart og lydopptak. En foreløpig versjon er lagt ut på (<https://arcg.is/1jWOSP>). Resultatet ble presentert på NIBIO-seminaret *Landskapsovervåking 2018* på Lillestrøm, med svært positive tilbakemeldinger.

Overføring av oppgaver til kommunene, utredning og utkast til ny forskrift

Direktoratene fikk fra Klima- og miljødepartementet (KLD) og Landbruks- og matdepartementet (LMD) i oppdrag å foreslå endring av gjeldende forskrift som følge av at oppgaver fra fylkesmannen overføres til kommunene i 2020. Samtidig skulle direktoratene klargjøre de ulike forvaltningsnivåenes (direktorater, fylkesmenn, regional kulturminneforvaltning og kommune) rolle og ansvar knyttet til forvaltningen av tilskuddet innenfor *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* i dag og hvilke konsekvenser endringen vil medføre fra og med 2020.

Føringer fra departementene i direktoratenes arbeid med utredningen og utkast til ny forskrift har vært:

- Kommunen skal være vedtaksmyndighet for tilskudd
- Regionalt nivå bør fortsatt ha oppgaver knyttet til faglig oppfølging
- Det er ikke aktuelt med en fleksibel ordning som gjør delegering av vedtaksmyndighet frivillig
- Det bør foretas minst mulig endring i gjeldende forskrift, dvs ingen endringer i formål med tilskuddsordningene eller hvem som er tilskuddsberettiget
- En må forsøke å videreføre ordningens fleksibilitet, både i oppgaver knyttet til forskriften og andre oppgaver
- Forslaget bør presenteres med fokus på kommunenes oppgaver
- Tilskudd skal ikke gå til stillinger eller stillingsandeler i kommunene
- Det bør gjøres en egen vurdering av de to aktuelle verdensarvområdene og mulig behov for ulik tilnærming i regelverket

Direktoratene etablerte en referansegruppe med representanter fra regional forvaltning, kommuner og grunneiere/drivere. Referansegruppa ga innspill til arbeidet med oppdraget, gjennom bidrag til å utarbeide spørreundersøkelse og rådgivende dagsmøte 11.oktober. Direktoratene leverte utredningen *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområder: Overføring av oppgaver til kommunene i 2020* og utkast til ny forskrift i november. Utredningen gir noen anbefalinger og forslag til ny rollefordeling mellom aktørene i forvaltningen av *Utvalgte kulturlandskap* og verdensarvområdene. Det er denne utredningen direktoratene legger til grunn i det videre arbeidet med å overføre oppgaver til kommunene.

Ny forskrift innebærer i seg selv ingen endring i formålet med tilskuddsordningene, eller endring i type tiltak det kan søkes om tilskudd til. Aktuelle tilskuddsmottakere vil være de samme som i dag. I forslag til ny forskrift er kompetanse til å fatte vedtak flyttet fra fylkesmannen til kommunen.

Det er forventet at forslaget til ny forskrift sendes på høring i april 2019.

2. Tiltak for å ivareta kulturminner, biologisk mangfold og landskap i 2018

Fra og med 2013 har opplysninger om omfang av aktiviteter/tiltak vært en del av årsrapporteringen fra fylkene og områdene. Miljøindikatorene vi benytter er innenfor temaene kulturminner, biologisk mangfold og landskapsrelaterte tiltak.

Malene for rapporteringen har stort sett vært uendret, og direktoratet får en god oversikt over utviklingen i områdene gjennom tekster og tall. Fylkene skal kvantifisere omfang av tiltak ut fra tilgjengelige opplysninger. I noen tilfeller må de bruke skjønn, og vi erfarer at enkelte fylker opplever noen av spørsmålene som upresise. I tillegg gir noen fylker tilbakemelding om at rapporteringen er for detaljert. Grunnet begrenset kapasitet har direktoratene ikke prioritert å arbeide med videreutvikling av mål og indikatorer i 2018. I forbindelse med arbeidet med overføring av oppgaver til kommunene i 2020 samt utvikling av nytt søknads- og saksbehandler verktøy (Agros), vil det være naturlig å se på en endring av rapporteringsrutiner fra områdene.

Det er viktig å understreke at tallene vi oppgir i denne rapporten er minimumstall. Selv om kvaliteten på rapporteringen fra fylkene blir bedre år for år, har noen fylker levert ufullstendig tallmateriale. Noen fylker rapporterer bare inn tiltak/aktiviteter som er finansiert gjennom ordningen *Utvalgte kulturlandskap*, mens andre fylker også inkluderer tiltak/aktiviteter som helt eller delvis er finansiert gjennom andre ordninger. De to siste årene er det kommet med 19 nye utvalgte kulturlandskap. Noen av de nye områdene har lagt til en del opplysninger om miljøindikatorer, men datamaterialet her er ikke komplett.

Beiting og andre landskapsrelaterte tiltak

I 2018 er det gjennomført generelle landskapstiltak, herunder beiterydding, på til sammen minst 2000 dekar. I tillegg rapporteres det om oppsetting eller vedlikehold av over 57 km med gjerder. Det er også utført 19 søppelryddeaksjoner, samt ryddetiltak eller annet vedlikehold langs mer enn 124 km stier og veier.

I 2018 har det vært 105 setre i drift, noe som er betydelig mer enn tidligere år (2017: 44, 2016: 44, 2015: 43). Dette må ses i sammenheng med de nye områdene som ble innlemmet i ordningen i 2018 (særlig Stølsvidda). Tallene inkluderer både setrer med melkeproduksjon og setrer som bare blir beitet.

Minst 12 500 dekar innmark og 415 000 dekar utmark har vært beitet i 2018. I flere områder er størrelse på beitet areal imidlertid ikke oppgitt, så dette blir et underestimat.

Det rapporteres for 2018 om ca. 20 600 *voksne* dyr på beite (2017: 18430, 2016: 16 500, 2015: 21 500). Det reelle tallet for 2018 er betydelig høyere, da ikke alle områdene har oppgitt dyretall. Fylkene ble i 2018 også bedt om å oppgi tall for både voksne og ungdyr, men ikke alle fylker har hatt grunnlagstall til å skille på dette. Samla oppgir rapporterte tall fra fylkene vel 51 200 husdyr av ulik alder og dyreslag på beite i de utvalgte områdene i 2018 (2017: 42 700). Samla dyretall (avrunda) fordeles på følgende dyreslag: 40 241 sau, 8 875 storfe, 1 917 geiter og 221 hester.

Kulturminner

I 2018 er det utarbeidet 49 nye tiltaksplaner eller tilstandsvurderinger for kulturminnetiltak. Det er arbeidet med istandsetting og skjøtsel av automatisk freda kulturminner, gjerder, bygninger og andre kulturminner som vist i Tabell 1.

Tabell 1. Kulturminnetiltak i 2018

	Antall tiltak	Kommentar
Automatisk freda kulturminner	8 (2017: 18, 2016: 19, 2015: 5)	Minimumstall. Kulturminner som bare blir skjøttet ved beiting kommer i tillegg
Steingjerder/skigarder	8775 løpemeter (2017: 7760 m, 2016: tall mangler, 2015: 1375 m)	
Bygninger	60 (2017: 55, 2016: 26, 2015: 40)	Tallene angir antall tiltak med aktivitet i rapporteringsåret
Andre kulturminner	15 (2017: 6, 2016: 14, 2015: 8)	Kulturminner som bare blir skjøttet ved beiting kommer i tillegg

Biologisk mangfold

En del fylker er i gang med oppdatering av skjøtselsplaner, samtidig som det fortsatt utarbeides nye. I 2018 har det vært utarbeidet 18 skjøtselsplaner (2017: 16, 2016: 44, 2015: 42).

Tabell 2. Biologisk mangfold-relaterte tiltak 2018

	Areal tiltakene omfatter (daa)	Kommentar
Skjøtsel av utvalgt naturtype slåttemark	443 daa (2017: 414, 2016: 337, 2015: 894)	Tallene inkluderer også noe slåttemark uten status som utvalgt naturtype
Restaurering av utvalgt naturtype slåttemark	249 daa (2017: 230, 2016: 12, 2015: 114)	Tallene inkluderer også noe slåttemark uten status som utvalgt naturtype
Skjøtsel av utvalgt naturtype slåttemyr	1 daa (2017: 1)	Tall før 2017 inngår i slåttemark
Restaurering av utvalgt naturtype slåttemyr	2,3 daa (2017: 2,3)	Tall før 2017 inngår i slåttemark
Skjøtsel av utvalgt naturtype kystlynghei	15408 daa (2017: 11600, 2016: 10716, 2015: 10862)	
Restaurering av utvalgt naturtype kystlynghei	288 daa (2017: 604, 2016: 152, 2015: 75)	
Tiltak i andre biologisk verdifulle arealer (istandsetting og skjøtsel)	24 650 daa (2017: 24 400, 2016: 23 800, 2015: 25 800)	Hoveddelen av arealet er naturbeitemark og beiteskog, men også arealer som strandeng, sanddyner med mer inngår her
Fjerning av fremmede arter	Minst 14 tiltak fordelt på 11 områder	Bl.a. kjempespringfrø og sitkagran

3. Status i områdene

Status nye områder 2018

Satsingen ble utvidet med ni nye områder i 2018 (tabell 3). Ved utgangen av 2018 var det totalt 41 utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

Tabell 3. Nye utvalgte kulturlandskap i 2018.

Fylke	Utvalgte kulturlandskap i jordbruket- nye i 2018	Kommune
Hedmark	Helgøya	Ringsaker
Oppland	Stølsvidda	Nord-Aurdal, Vestre Slidre
Aust-Agder	Furøya	Tvedestrand
Rogaland	Suldal	Suldal
Sogn og Fjordane	Midtre Lærdal	Lærdal
Møre og Romsdal	Norangsdalen – Hjørundfjorden	Ørsta
Trøndelag	Klevgardan	Oppdal
Trøndelag	Frostating	Frosta
Nordland	Røst	Røst

Helgøya: Arbeidsgruppa er på plass, og et oppstartsmøte med grunneiere og andre interessenter ble avholdt i april. Det var tre oppslag i lokal presse fra området i løpet av våren og sommeren. Fylkesmannen besøkte alle grunneierne som henvendte seg for å se på aktuelle tiltak. Åtte tiltak fikk midler i 2018, og det skal jobbes med like mange slik at de er klare i 2019. Det rapporteres om et godt samarbeid med kommunen, fylkeskommunen og fylkesmannens miljøvernavdeling.

Stølsvidda: Det ble arrangert et godt besøkt åpent møte i mai der temaet var informasjon om statusen som utvalgt kulturlandskap og innspill til prioriteringer av tiltak. Det ble i 2018 gitt 31 enkelttilsagn om tilskudd. Tiltakene som dominerte var inngjerding av dyrka mark og innmarksbeiter på stølene, samt beiterydding i enkelte områder. I august 2018 ble den "historiske vandreruta" Stølsruta åpnet, i regi av DNT og Valdres natur- og kulturpark.

Furøya: Et åpningsarrangement for området ble avholdt som en del av Kystkulturuka i 2018. Området er viktig for friluftslivet, og blir mye besøkt av skoler og barnehager i kommunen. Det er foretatt en kartlegging av dreneringsbehov på øyene og laget en plan for nødvendig drenering. I tillegg er det blitt utført vedlikehold på flere bygninger, istandsetting av en steinkjeller samt rydding av vegetasjon.

Suldal: En forvaltningsplan for området er under utarbeidelse. I mai var fylkesmannen, fylkeskommunen, kommunen og Norsk landbruksrådgivning på besøk hos hver av grunneierne i området. Områdets verdier ligger først og fremst i mange gamle bygninger, intakte gårdsbruk og et godt bevart kulturlandskap med få endringer. Det ligger et stort uforløst potensial for næringsutvikling i området, og dette vil være en sentral del av den videre satsingen.

Midtre Lærdal: En skjøtselsplan for hele området er under arbeid. Samarbeidsgruppa for utvalgt kulturlandskap i Lærdal ble etablert i juni, og består av en rekke lokale organisasjoner samt forvaltningsorganene. Formålet med gruppa er å etablere et forum der overordna spørsmål og prioriteringer knyttet til forvaltning og tilskudd til området kan drøftes. I 2018 kom det inn 17 søknader på tilskudd til ulike skjøtselstiltak i området.

Norangsdalen – Hjørundfjorden: Arbeidet ble satt i gang etter at området fikk den formelle statusen i juni. Det er avholdt informasjonsmøte på Ørsta rådhus for grunneiere og ulike organisasjoner. I tillegg er det satt ned en lokal arbeidsgruppe. Totalt 22 søknader kom inn i 2018, og flere tiltak fikk innvilget tilskudd. Dette gjaldt både bygning/kulturminnetiltak og tiltak for beite/biologisk mangfold, med tilfredsstillende geografisk fordeling i området.

Klevgardan: I 2018 er det avholdt to grendemøter med grunneiere samt to møter i samarbeidsgruppa for det utvalgte kulturlandskapet. Det er igangsatt arbeid med tilstandsvurderinger av bygninger, samt revidering av skjøtselsplanene for slåttemark i Klevgardan. Videre er det innvilget tilskudd til restaurering av gammel kulturmark, renovering av gammelt seterfjøs og istandsetting av gammel taubane. Det meldes om svært positive og engasjerte grunneiere.

Frostating: Ei samarbeidsgruppe med ordfører som leder ble etablert allerede høsten 2017. I 2018 er det avholdt flere møter for samarbeidsgruppa og for grunneiere. Det er igangsatt skjøtselplanlegging knyttet til flere naturtypeområder (bl.a. naturbeitemark, dammer, strandberg og kantkratt). I tillegg er det blitt avholdt flere formidlingsarrangementer i felt.

Røst: Flere møter mellom gårdbrukere, kommunen, landbruksforvaltninga i Bodø og Fylkesmannen er avholdt. Det ble i 2018 reetablert storfe på Røst. Ti kviger og én okse av rasen sidet trønder/nordlandsfe (STN) ble kjøpt inn. Sist det var storfe på øygruppa var i 1973. Foruten skjøtsel av kulturlandskapet er dette med på å danne grunnlaget for planlagt videreføring av lokalt produsert kjøtt. TV-serien *Kari-Anne på Røst* har bidratt til å synliggjøre og formidle gårdsdrifta på Røst.

Flere av de nye områdene melder om optimisme og økt bevissthet om verdiene i forbindelse med statusen og de mulighetene som følger med den.

Utvidelser av eksisterende utvalgte områder

Vest-Lista: Etter forslag fra Fylkesmannen i Vest-Agder anbefalte direktoratene i januar 2018 en utvidelse av det utvalgte kulturlandskapet på Vest-Lista. En forutsetning var at utvidelsen ikke må gå på bekostning av tiltak og ivaretagelse av verdier i det opprinnelige arealet. Departementene støttet direktoratenes tilrådning om en utvidelse av området. Utvidelsesområdet utgjør et helhetlig landskap med stor tidsdybde og rike kulturhistoriske og biologiske verdier, og det samlede området viser bredden i Listalandskapet – fra rullesteinfjæra via jordbrukslandskapet til heilandskapet med karrige områder. Ny kartavgrensing for området blir lagt inn i Naturbase i løpet av 2019.

Skárfvággi/Skardalen: Fylkesmannen i Troms og Finnmark ønsker en utvidelse av det utvalgte kulturlandskapet Skárfvággi/Skardalen. Den foreslåtte utvidelsen gir området et mer helhetlig preg, og vil omfatte arealer der det allerede er gjort tiltak i regi av ordningen: utmark med skogslåtter, innmark med beitemark, høyløer, sommerfjøs, steingjerder og andre kulturminner. Ingen nye gårdsbruk blir

inkludert ved utvidelsen. Utvidelsen avventer foreløpig departementenes godkjenning, men nye grenser ligger allerede inne i Naturbase.

Status kartgrunnlag

I løpet av høsten 2018 har fylkene levert kartavgrensninger til Naturbase for de nye utvalgte kulturlandskapene som ble opprettet i 2017 og 2018. Grensene ble lastet opp via importapplikasjonen til Naturbase, og ble importert til og publisert i Naturbase i desember 2018. I tillegg ble det rettet opp grenser for noen de eksisterende 22 områdene som lå inne med feil avgrensning.

I løpet av 2019 vil Naturbase oppdateres med grensene til de nye utvalgte kulturlandskapene som opprettes i løpet av året.

Status kommuneplan

Det har fra starten av satsingen vært et ønske at kommunene sikrer de utvalgte kulturlandskapene mot uønskete inngrep, gjerne gjennom bruk av hensynssone i kommuneplanens arealdel. Rapportene fra de 41 områdene tyder på at i om lag 20 områder er det etablert, eller planer om å etablere, hensynssone med særlig hensyn til landbruk, landskap, naturmiljø eller kulturmiljø i hele eller deler av området. Mange av områdene har dessuten et vern gjennom naturmangfoldloven eller kulturminneloven i deler av eller i hele området, eventuelt i kombinasjon med hensynssone.

Eksisterende og framtidige trusler for områdene

I 16 av områdene rapporteres det om en eller annen form for trussel mot verdiene i området. Noen områder minner om at en generell trussel alltid vil være manglende evne til å opprettholde husdyrhold og beiting. Havrå (Hordaland) melder om fare for skader på grunn av manglende kapasitet og midler til vedlikehold av landskap, knyttet til erosjon noen steder og manglende beitepress andre steder. Deltakelsen i satsingen bøter imidlertid på situasjonen. Fra Vangrøftdalen-Kjurrudalen (Hedmark) understrekes det igjen at seterområdene rammes av den generelle strukturrasjonaliseringen og at det er viktig å legge til rette for modernisering, samtidig med at landskap med bygninger ivaretas. I tillegg nevnes følgende forhold:

- **Klimaendring/tørkesommer:** Tørkesommeren 2018 førte til avlingssvikt som igjen truer husdyrholdet og den totale drifta. Dette nevnes av flere, men særlig for Øya-Nordre Eik (Akershus). Fra Stølsvidda (Oppland) meldes det at tørkesommeren har gitt økt bevissthet om verdien av støls- og utmarksområdene. Fra Rennesøy (Rogaland) påpekes det at ugunstige klimatiske vekstforhold kombinert med for høyt beitetrykk har ført til en uønsket overgang fra lyng til gras i lyngheiene. Det arbeides for å få til et jevnere beitetrykk.
- **Trusler mot videreført drift:** På Jomfruland og Stråholmen (Telemark) er usikkerhet knyttet til dyreholdet på Jomfruland et stadig problem. Dyreholdet på Stråholmen er styrket etter Mattilsynets vedtak og oppfølging av dette. I Grinde-Engjasete (Sogn og Fjordane) skaper fortsatt eierskifte usikkerhet knyttet til videre drift på en av gårdene. På Skei (Trøndelag) er et melkebruk lagt ned i 2018. Det ventes en ytterligere nedlegging, slik at det bare vil være én melkeprodusent igjen. Man vil jobbe med tiltak for å få inn beitende husdyr fra andre områder. I Skárfvággi/Skardalen (Troms) legger en av sauebrukene i nabobygda, som har brukt beite i området, ned. Håpet er at økt antall geiter og sauer hos andre brukere skal kompensere det tapte beitetrykket.
- **Utbygging/nye tiltak:** I Skárfvággi/Skardalen har kommunen fylt ut et område langs sjøen rett ved det utvalgte området i forbindelse med smoltanlegg og småbåthavn. Man håper at dette og

eventuell utvidelse av bygningsmassen ikke vil svekke landskapsbildet. På Stølsvidda (Oppland) har Vestre Slidre kommune gitt dispensasjon fra kommuneplanen for oppsetting av en mobilmast nær et stølsområde. Det har vært stor motstand fra lokale setereiere, som har klaget på vedtaket. Klagen ligger til behandling hos fylkesmannen. På Steinsletta (Buskerud) vil veiutvidelse og rundkjøring i ny reguleringsplan påvirke dyrka mark. Utbedring av Riksveg 9 forbi Rygnestad og Flateland (Aust-Agder) vil i to av alternativene true dyrka mark og bebyggelse i Flateland. Her vil også ny bebyggelse på fradelt tomt kunne gå ut over dyrka mark. Rett ved området på Vest-Lista (Vest-Agder) planlegges en «kolonihage» med sterke landskapsinngrep. Det er stor motstand mot tiltaket og saken er ikke avgjort. I området på Rennesøy (Rogaland) har det vært en langvarig strid om utforming/standard på nye turveier og grad av terrenginngrep.

- **Fremmede arter:** Flere områder har utfordringer med fremmede arter og har satt i gang tiltak. Steinsletta (Buskerud) melder at uønsket spredning av kanadagullris kan redusere avlingene. Hønsahirse holdes under kontroll ved luking. I Øya-Nordre Eik (Akershus) er det på et av brukene gjort en stor innsats med oppgraving av 500 rødhyll-planter.
- **Rovdyr:** Engan-Ørnes og Kjelvik (Nordland) melder fortsatt om problemer med gaupe og jerv, tapene var større i 2018 enn foregående år.
- **Annet:** Hoddevik-Liset (Sogn og Fjordane) melder om økt trykk fra besøkende og en frustrert lokalbefolkning. Det er liknende tendenser på Alnes (Møre og Romsdal), med fare for slitasje, forsøpling og forstyrrelse av beitedyr. I Øvre Sunndal (Møre og Romsdal) fører mangel på spesialkompetanse i tradisjonsbygg til at bygningstiltak står i stampe, selv om behovene er der.

Utadrettet informasjon og aktiviteter

- **Skilting** er viktig for profilering og tilrettelegging for bruk i områdene. Det er utført skilting/skiltarbeid i totalt 18 områder i 2018. En stor del av dette arbeidet har vært skilting av turstier og oppsetting av informasjonsskilt og "roll-ups". Noen områder venter med skilting til det er klarhet i grafisk profil og områdenavn. I tillegg ønsker noen områder bedre informasjon om skilting og retningslinjer ved oppsetting av disse. Det er også ønske om samarbeid med Vegdirektoratet for å få løst skilting fra vei.
- **Aktiviteter og arrangementer:** Både antall og mangfold i typer arrangementer er omfattende i områdene, med slåttekurs eller slåttedag/-dugnad som det vanligste. I Skårfvággi/Skardalen (Troms) legges det spesielt vekt på å engasjere ungdommen i slåtten. Vi nevner ellers: fagdager, aktivitets- og familiedager, åpne møter for grunneiere med ulike fagtema, kurs i ulike typer skjøtsel (på Rennesøy i lyngheibrenning), tradisjonshåndverk og matkultur, åpen dag på seter/gård, mark- og blomstervandring, museumsarrangementer og teater. I Leveld (Buskerud) favnet to fagdager demonstrasjon av maskiner for krattrydding og beitepussing, istandsetting av gamle hus, idedugnad næringsutvikling og botanisk vandring i beitemarka. På Steinsletta (Buskerud) jobber grunneierutvalget med innsamling og digitalisering av gamle stedsnavn. Mange av arrangementene og aktivitetene er i samarbeid med andre lokale og regionale aktører, som kommune eller nasjonalparkstyre, eller i samarbeid med et annet utvalgt område. I Vestfold fortsetter *Kulturlandskapsskolen* i samarbeid med Færder nasjonalpark, fire kurs med til sammen 87 deltakere i 2018. Jomfruland og Stråholmen (Telemark) arrangerer årlige kulturlandskapsseminarer. *Fagsamling om skjøtsel av verdifull kulturmark* (arr Nordisk kulturlandskapsforbund) i Oppdal i juni inneholdt besøk hos og innlegg fra grunneiere i det nye utvalgte området Klevgardan (Trøndelag). Flere områder har besøkt andre områder for kunnskapsoverføring og erfaringsutveksling. Trøndelag hadde felles samling for alle de trønderske områdene på Skei på Leka. I 2018 har mange av de nye områdene dessuten hatt åpningsarrangementer.
- **Media og profilering:** Det var i 2018 mange lokale nyhetsoppslag i media knyttet til nye utvalgte kulturlandskap, inkludert åpningsarrangementer. Også «gamle» områder melder om

nyhetsoppslag i media. Noen områder har egen nettside eller Facebook-side, andre bruker fylkesmannens eller kommunens sider, eller sider til andre samarbeidspartnere. Noen eksempler på formidlingsprosjekter: Turløype i Rygnestad og Flateland (Aust-Agder) er lagt inn i Turløyper i Setesdal og på visitnorway.com. En dronefilm som presenterer det utvalgte kulturlandskapet Goarahat og Sandvikhalvøya (Finnmark) er publisert på Youtube og Facebook. Sabima har laget og publisert film på Youtube om skjøtsel av slåttenga i Kvelia.

På slutten av 2018 ble det kjent at Kommunal- og moderniseringsdepartementet har fremmet Listalandskapet som kandidat til Europarådets landskapspris 2018-2019. Her inngår Vest-Lista utvalgte kulturlandskap. Europarådets landskapspris ble etablert i 2008, deles ut hvert 2. år og er knyttet til Landskapskonvensjonen. Prisen går til en politikk eller tiltak som kan tjene som eksempel for andre land, og som sikrer landskapskvaliteter og øker samfunnets bevissthet om landskapsverdier og hva som påvirker landskapet.

- **Publikasjoner:** Noen områder lager rikt illustrerte årsrapporter og noen produserer brosjyrer eller hefter om ulike fagtema. I Sunndal (Møre og Romsdal) er det utgitt en bok om setre og kulturlandskap av Tor Helge Gravem. I Leveld (Buskerud) kom fotoboka «Leveld» av Signe Fuglesteg Luksengard. Budalen (Trøndelag) og Vangrøftdalen-Kjurrudalen (Hedmark) har deltatt i samarbeid om en byggeskikkveileder.
- **Læringsarena for skole/høyere utdanning og forskning:** Flere områder legger vekt på besøk fra skoleklasser og barnehager. Bøensætre med plasser brukes av Høyskolen i Østfold i lærer- og førskolelærerutdanningen og orienterer seg mot videregående skoler i fylket. Hjartdal og Svartdal (Telemark) har knyttet til seg en masterstudent som ser på landskapsendringer over tid.

Næringsretta tiltak

Tilskudd til «andre næringsretta tiltak» var i 2018 5,8 millioner kroner, en økning fra 5 millioner kroner i 2017. Her inngår både investeringer i driftsbygninger og maskiner, seterdrift, anlegg av turstier og veier og samlebetegnelsen «næringsutvikling», som i 2018 fikk 1,6 millioner kroner, en økning fra 940 000 kroner året før. I 2018 fikk dessuten to av de utvalgte områdene støtte fra Riksantikvarens verdiskapingsmidler (totalt 300 000 kroner):

- Goarahat-Sandvikhalvøya (Finnmark): Tilrettelegging med skilting og parkering for besøkende og lokalbefolkning ved dolomittsøylene (trollene) i Trollholmsund, i samarbeid mellom kommunen og Sametinget.
- Røst (Nordland): Kulturminner som ressurs for stedsutvikling og turisme med særlig oppmerksomhet på samfunnsøkonomisk og miljømessig nytte av gjenbruk av eldre bygg. Spleiselag mellom kommune, fylkeskommune, fylkesmann og Kulturminnefondet.

I rapporteringen fra områdene framheves følgende:

- **Landbruksdrift:** I alle områder er fortsatt/økt landbruksdrift og motivasjon knyttet til denne grunnleggende viktig. Å holde oppe omfanget av den tradisjonelle drifta er en konstant utfordring. Tiltak som nevnes er investeringer i og ombygginger av driftsbygninger og brønn for sikker vannforsyning. Videre kan nevnes investeringer i og vedlikehold av maskiner som diesellaggregat (seter), krattknuser, beitepusser, slåmaskiner og motorsager. Det meldes om tiltak for drenering og vedlikehold av veier og kaier. I området Værne Kloster (Østfold) drives det aktiv grønnsaksproduksjon og en av bøndene er pioner innen utprøving og produksjon av

rotgrønnsaker. I Kvelia (Trøndelag) ble drift på en seter gjenopptatt i 2018. På Tarva (Trøndelag) er det nå håp om ny og sikker vannforsyning etter vedtak i Bjugn kommune og stifting av Tarva vannlag. På Røst (Nordland) er storfe reetablert etter 46 år med bare småfe. I Goarahat og Sandvikhalvøya (Finnmark) har en grunneier startet med birøkt.

- **Råvaresalg og matforedling** foregår i de samme områdene som før, og flere ønsker økt bruk av lokale råvarer til ulike tilbud i og ved området. På Rennesøy (Rogaland) er fortsatt Røsslyngen Beitelag en markant aktør for salg av lokale kjøttprodukter, og Sjøberg Ferie mottar råvarer. På Røst (Nordland) er utstyr til produksjonskjøkken innkjøpt, med tanke på videreføring av lokalt produsert kjøtt. I Nordherad (Oppland) er lokale til bruk som «baksterom» til felles bruk klargjort.
- **Turisme** er den mest utbredte tilleggsnæringen og omfatter et bredt spekter av gårds- og seterturisme – overnatting, gårdsbutikk, servering og ulike aktivitetstilbud. Generelt arbeides det for økt tilrettelegging for besøkende, formidling, gjenbruk av bygninger og satsing på lokalt næringsliv, flere steder i nært samarbeid med kommune og andre – blant annet nasjonalparkstyre og museer. Eksempler: Vangrøftdalen og Kjurrudalen (Hedmark) har åpen seter med servering av seterkost og formidling om seterdrift, beiting, slått og kulturlandskap. Bøensætre (Østfold) har det Farmen-inspirerte arrangementet «Kampen som husmann», en historisk opplevelse som tilbys grupper. De tilbyr videre slåttekurs og kurs innen dyrking og gårdsarbeid, mat, yoga og helse. De samarbeider med Reiseliv i Aremark, Matfatet i Ørje og Naturbasert helse i et Innovasjon Norge-prosjekt, som blant annet har medført samarbeidsavtaler for produkter fra Bøensætre. I Skårfvåggi/Skardalen videreføres arbeidet med gammer som kan brukes til overnattingsbesøk, og en har kontakt med et nederlandsk reiselivsselskap. Noen av områdene og enkeltaktører innen områdene var involvert i planleggingen av Grüne Woche i Berlin januar 2019.
- **Håndverksnæring:** Som tidligere har særlig to fylker fokus på dette – henholdsvis bygningsrestaurering og duodji/samisk håndverk med tanke på inntekt og kurs. I Rygnestad og Flateland (Aust-Agder) har opplæring av yngre håndverkere i bygningsrestaurering hatt en sysselsettingseffekt.

4. Fordeling av midler på ulike formål i 2018

Det ble i 2018 innvilget en ramme på 29 778 000 kroner til *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*. Av dette er 8 000 000 kroner avsatt i jordbruksoppgjøret, og 21 788 000 kroner over Klima- og miljødepartementets budsjett. Midlene er forvaltet gjennom Landbrukets utviklingsfond (LUF).

Stortinget har ønsket flere utvalgte kulturlandskap i jordbruket og rammen til denne satsingen har økt de siste årene. Satsingen ble utvidet med ni nye områder i 2018, og ved årsskiftet var totalt 41 kulturlandskap med.

Malene for økonomisk rapportering og budsjettinnspill som fylkene bruker synliggjør skillet mellom engangskostnader/investeringskostnader og driftskostnader. Se vedlegg 1.

Drift og engangskostnader i 2018

I 2018 ble det holdt av 1 618 000 kroner til sentrale tiltak. Det er brukt sentrale midler til fagsamling for forvaltningen, nettverkssamling i Bodø og Sørfold, refotografering i tre områder, pilot «lydfil på kart», oppdatering av grafisk profil og logoer til nye områder. Udisponerte midler er overført til 2019.

I 2018 fikk fylkene tildelt en ramme på 28 160 000 kroner til tiltak i 46 områder. Dette inkluderte også midler til prosessarbeid i områder som kommer med i utvalget på et senere tidspunkt. I tillegg har fylkene brukt egne udisponerte og inndratte midler, slik at de totalt har bevilget 28 841 502 kroner til tiltak i områdene i 2018. Av dette er 21 949 747 kroner investeringstiltak/engangstiltak (76 prosent), og 6 891 755 kroner drifts-/skjøtselstiltak (24 prosent).

Fordeling ulike tiltakskategorier i 2018

Tabell og figur nedenfor viser bevilget beløp fra Utvalgte-rammen til ulike tiltak/miljøformål i alle områder 2018:

Tabell 4: Bevilget beløp, alle tilskuddskategorier, alle områder i 2018.

Tiltak i 2018	Bevilget beløp kr	Bevilget beløp %
Planlegging	4 794 651	17
Kulturminner	5 373 972	19
Biologisk mangfold	3 732 736	13
Beiterelatert tiltak og landskapskjøtsel	7 027 474	24
Andre næringsretta tiltak	5 803 190	20
Overvåking/ dokumentasjon	65 000	0,23
Formidling	2 044 479	7

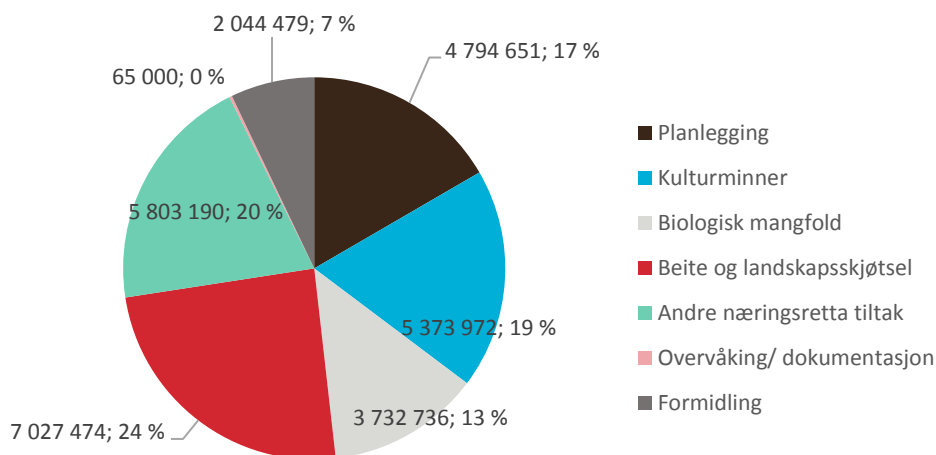

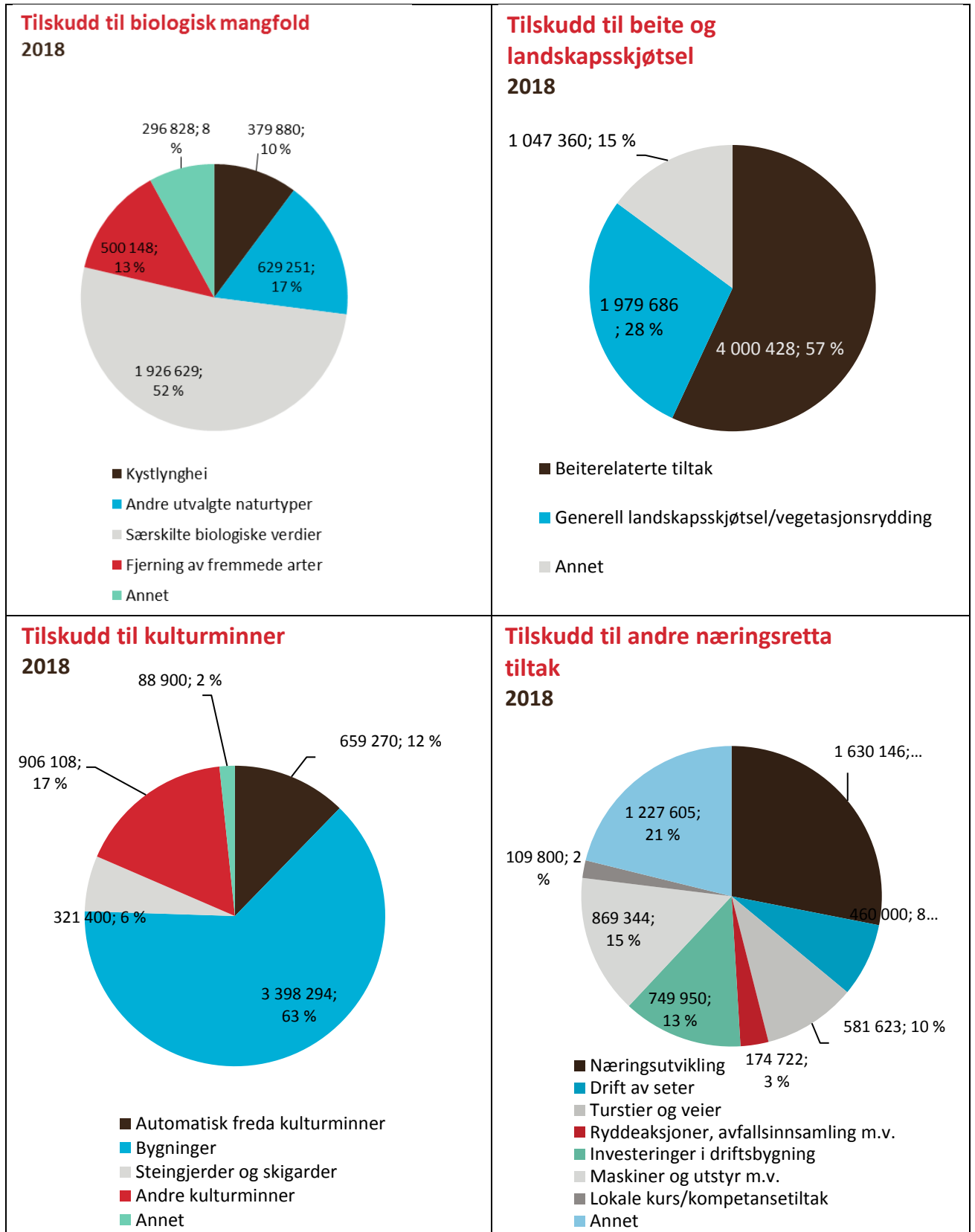
Under følger figurer som viser hvordan midlene er fordelt på de ulike formålene i 2018:

- Figur 1 gir en samlet fremstilling av tilskudd fordelt på alle tilskuddskategoriene.
- Figur 2 viser hvordan midlene i kategoriene biologisk mangfold, beite og landskapsskjøtsel, kulturminner og andre næringsretta tiltak fordeler seg på ulike typer formål.
- Figur 3 viser hvordan midlene innenfor kategoriene planlegging og formidling fordeler seg på ulike typer formål.
- Figur 4 viser en samlet fremstilling av tilskudd til alle tilskuddskategorier i perioden 2013 til 2017.
- Figur 5 viser hvordan ulike tiltakskategorier fordeler seg på ulike typer tiltak og miljøverdier i det enkelte område.

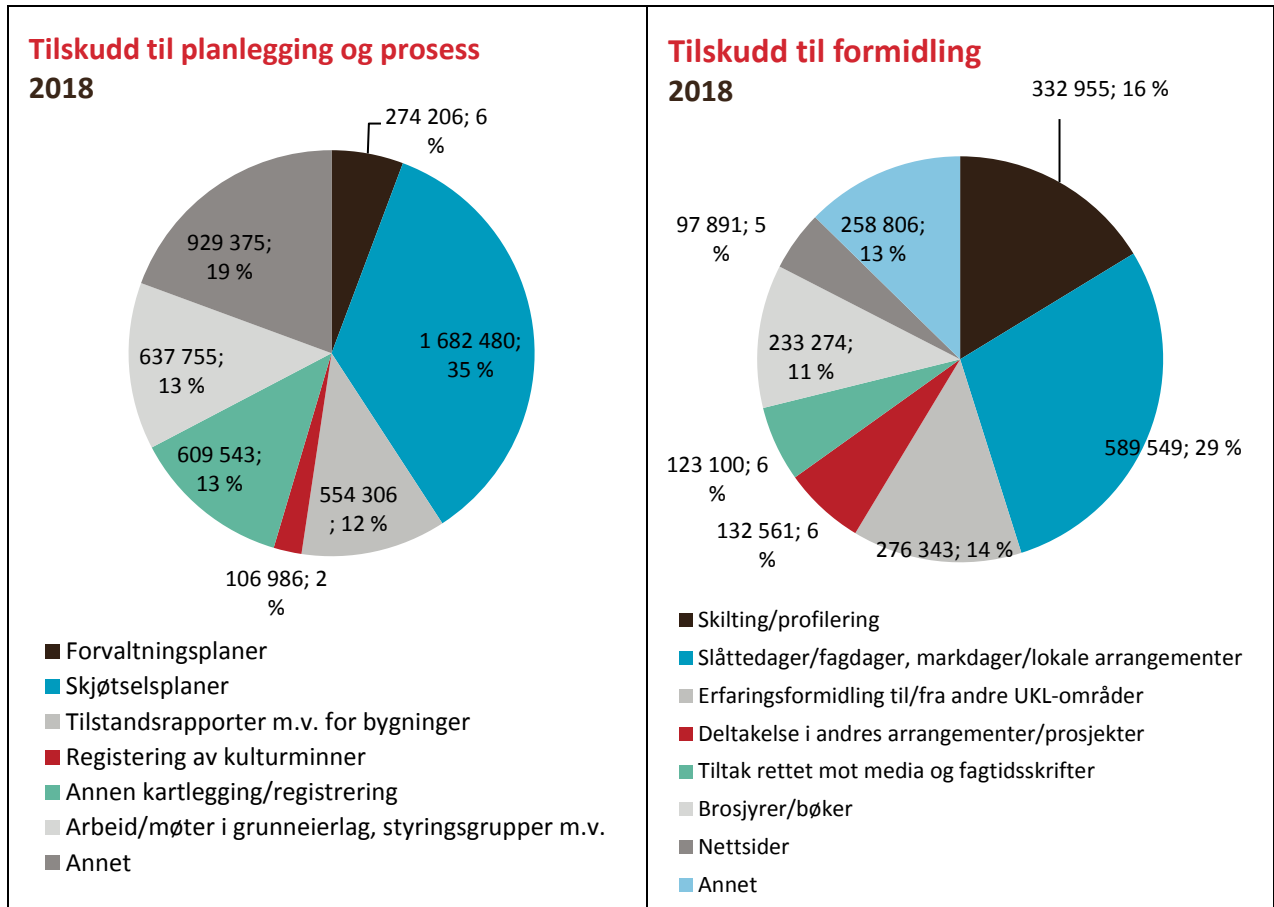
Tilskudd alle tiltakskategorier 2018

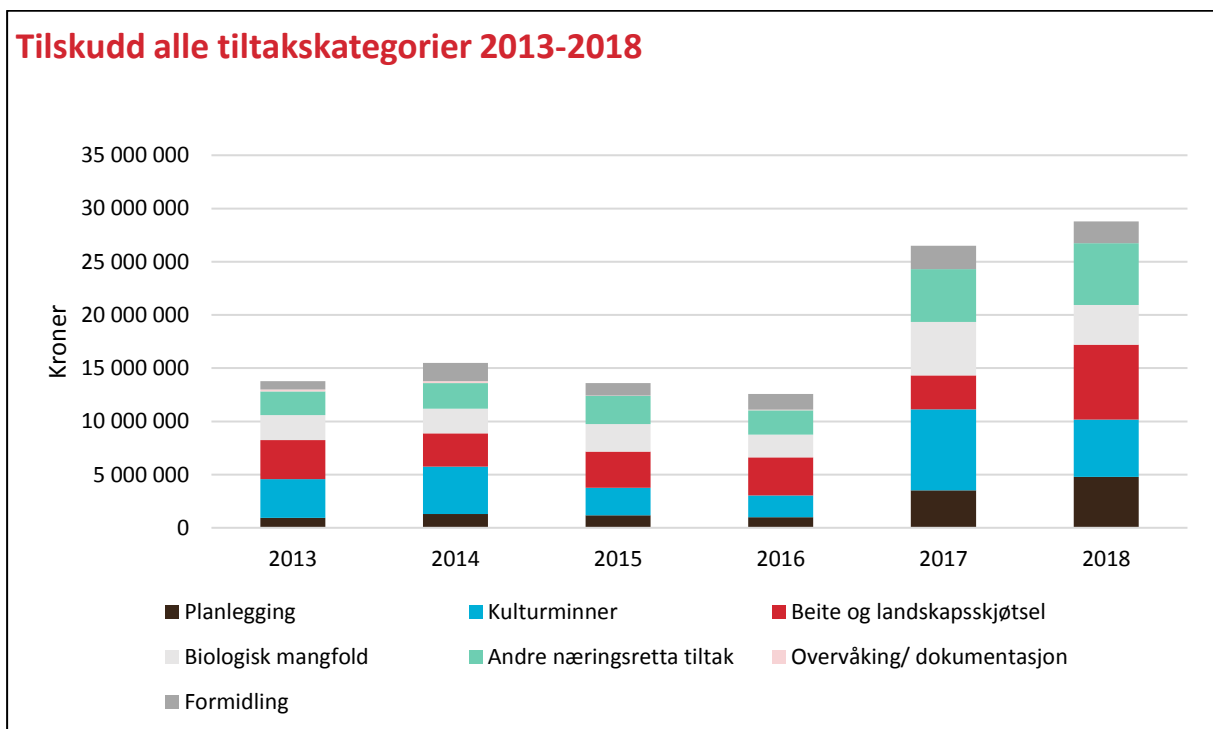
Figur 1: Tilskudd alle tilskuddskategorier, alle områder 2018

Figur 2: Tilskudd til biologisk mangfold, beite og landskapsskjøtsel, kulturminner og andre næringsretta tiltak, alle områder 2018

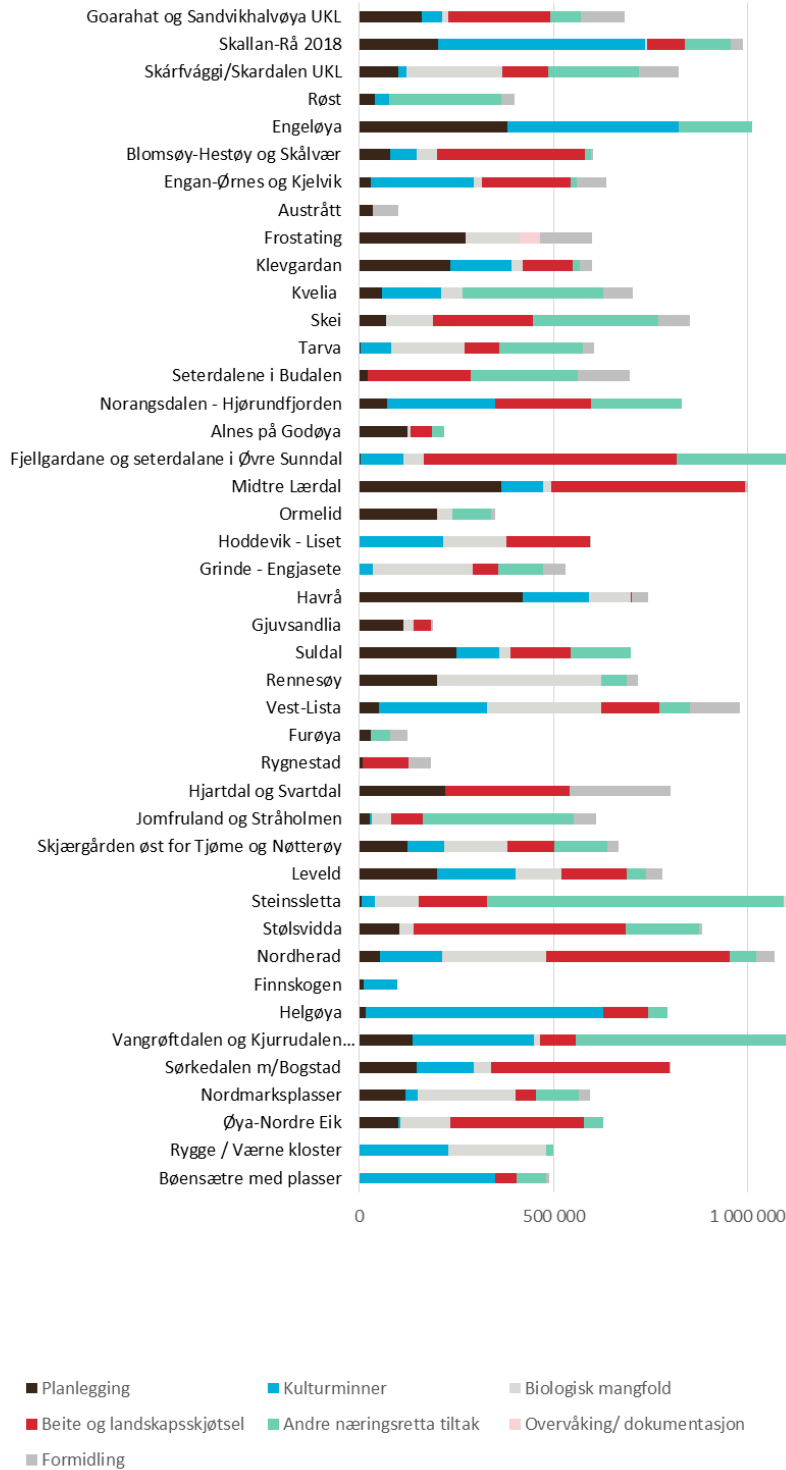

Figur 3: Tilskudd til planlegging og prosess og formidling, alle områder 2018

Figur 4: Tilskudd alle tiltakskategorier, alle områder 2013 – 2018

Tilskudd alle tiltakskategorier, alle områder

Figur 5: Områdenes fordeling, alle kategorier 2018

Vedlegg 1. Årsrapportering 2018. Forbruk alle områder

Tiltak	Forbruk 2018			
	Investeringer	Drift		
Planlegging	Forvaltningsplaner	274 206	-	
	Skjøtelsesplaner	1 682 480	-	
	Tilstandsrapporter m.v. for bygninger	554 306	-	
	Registrering av kulturminner	106 986	-	
	Annen kartlegging/registrering	609 543	-	
	Arbeid/møter i grunneierlag, styringsgrupper m.v.	323 340	314 415	
	Annet (angi hva)	464 810	464 565	
			4 794 651	
Kulturminner	Istandsetting/skjøtsel av automatisk freda kulturminner	633 670	25 600	
	Istandsetting/vedlikehold av bygninger	3 397 294	1 000	
	Istandsetting/vedlikehold av steingjerder og skigarder	321 400	-	
	Istandsetting/vedlikehold av andre kulturminner	815 810	90 298	
	Annet (angi hva)	88 900	-	
			5 373 972	
Biologisk mangfold	Istandsetting av Utvalgt naturtype - kystlynghei	89 540	-	
	Skjøtsel av Utvalgt naturtype - kystlynghei	-	290 340	
	Istandsetting av Utvalgt naturtype - slåttemark m.v.	183 029	-	
	Skjøtsel av Utvalgt naturtype - slåttemark m.v	-	446 222	
	Istandsetting av andre arealer m/særskilte biologiske verdier (trua/prioriterte arter, Utvalgte/trua naturtyper eller naturtyper spesielt viktige for biologisk mangfold.)	966 984	13 000	
	Skjøtsel av andre arealer m/særskilte biologiske verdier (trua/prioriterte arter, Utvalgte/trua naturtyper eller naturtyper spesielt viktige for biologisk mangfold.)	240 071	706 574	
	Fjerning av fremmede arter	456 148	44 000	
Annet (angi hva)	140 750	156 078		
			3 732 736	
Beite og landskapsskjøtsel	Beiterelaterte tiltak	2 532 764	1 467 664	
	Generell landskapsskjøtsel/vegetasjonsrydding	816 970	1 162 716	
	Annet (angi hva)	569 720	477 640	
			7 027 474	
Andre næringsretta tiltak	Næringsutviklingstiltak (angi hva)	1 625 146	5 000	
	Drift av seter	-	460 000	
	Turstier og veier	519 423	62 200	
	Ryddeaksjoner, avfallsinnsamling m.v.	76 222	98 500	
	Investeringer i driftsbygning	739 950	10 000	
	Maskiner og utstyr m.v.	738 944	130 400	
	Lokale kurs/kompetansetiltak	109 800	-	
	Annet (angi hva)	980 305	247 300	
			5 803 190	
Overvåking/ dokumentasjon	Prøvefater/registrering i marka	-	-	
	Annen dokumentasjon	65 000	-	
			65 000	
Formidling	Skilting/profilering	332 955	-	
	Slåttedager/fagdager, markdager/lokale arrangementer o.l	520 017	69 532	
	Erfaringsformidling til/fra andre UKL-områder	200 732	75 611	
	Deltakelse i andres arrangementer/prosjekter	122 561	10 000	
	Tiltak rettet mot media og fagtidsskrifter	110 000	13 100	
	Brosjyrer/bøker	233 274	-	
	Nettsider	67 891	30 000	
	Annet (angi hva)	238 806	20 000	
			2 044 479	
Totalsum	Alle tiltak	21 949 747	6 891 755	28 841 502